

Vid sjön Sommens strand ligger Romanäs. Här på sanatoriet dog Harriet Löwenhjelm i tuberkulos 1918. I en flyttkartong har Mattias Käck hittat fängslande fotografier på författaren och bildkonstnären.

På resa med föräldrarna i Lysekil, juli 1911. Ännu frisk, men refuserad som konstnär. En svit dalamålningar i naivistisk stil avvisades som bidrag till en elevutställning och hon ombads sluta på Konstakademien. "...men jag leker min egen lek / ensam bland ros och lilja", skriver hon i en dikt ett par år senare.

Tallyhoe, Tallyhoe, jag har skjutit en dront, diktade Harriet Löwenhjelm. Här siktar hon med salongsgeväret i Mesnalien nära Lillehammer, sommaren 1916. Hennes danske vän Kammersanger Helge Nissen röker lugnt pipa. På sanatoriet i Norge florerade ett intensivt sällskapsliv, croquitecknande i ljusbadet och sonettiktande. Under sanatorievistelserna gick hon på vandringar i landskapen och en dag hände henne något: "Igår fann jag en död älg i skogen fast hvad som fanns kvar af stoftet var endast ben och hår, men jag släpade hem den bit för bit. Den hade en sån vacker skalle och den mätte ha varit smal öfver höfterna som Wilhelm. Jag är så rörd öfver den." Wilhelm var hennes bror.

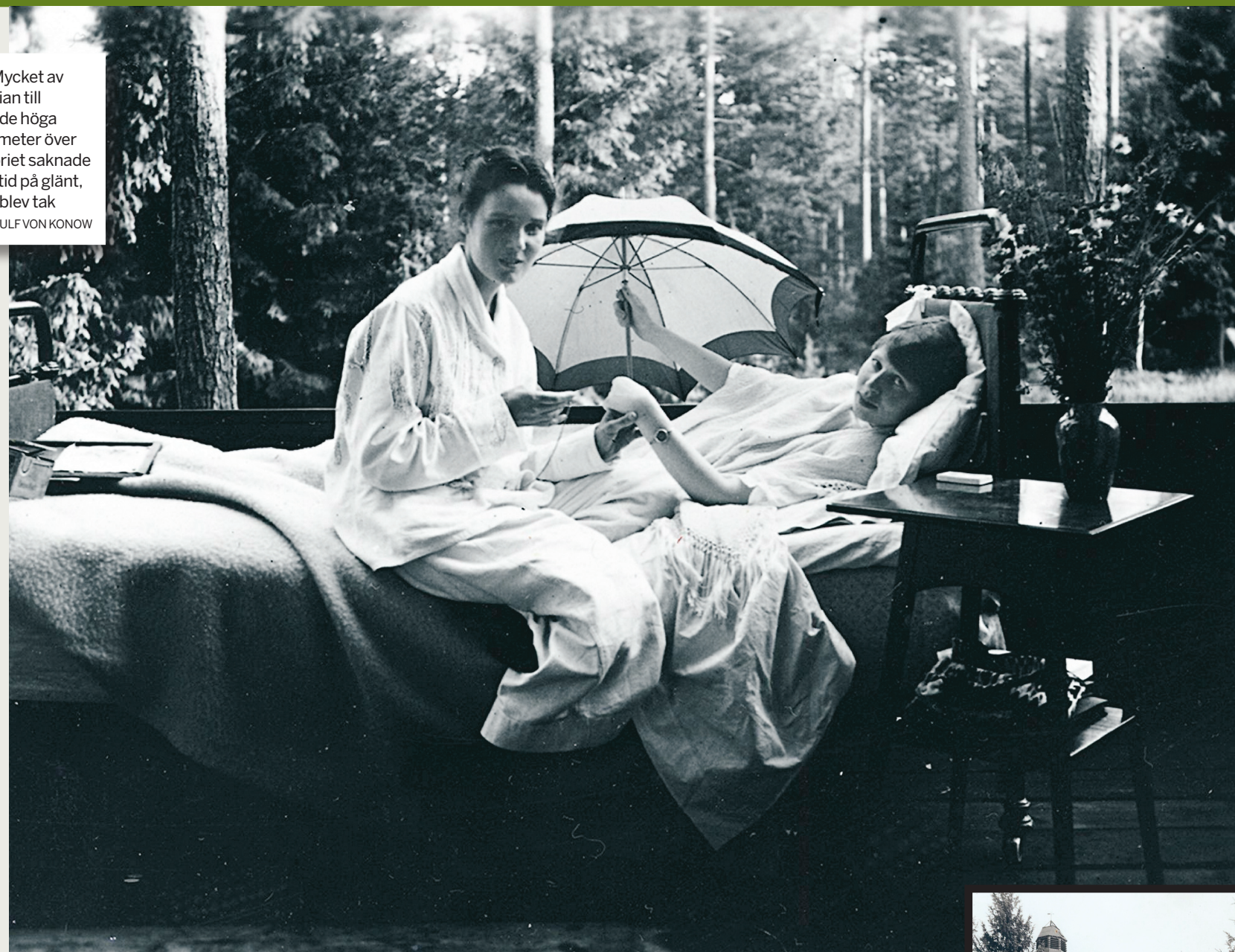
Harriet klockar pulsen på Lisa Eswein. Mycket av sanatorievärlden ryms i fotografiet taget 1917 på loggian till Romanäs sanatorium. Att under tysta timmar vila vid de höga tallarna var friluftskurens kärna. Inlandsklimatet 160 meter över havet i norra Smålands skogar läkte lungorna. Sanatoriet saknade gräns mellan inne och ute. Fönster och dörrar stod alltid på glänt, vinter som sommar. Sängarna rullades ut och himlen blev tak med träden och grönskan som vägg. FOTO: ULF VON KONOW

Mesnaliens kursted 1916. Harriet föll villigt in i den makabra sanatoriejärgongen och noterade i dagboken: "Lilla Helga hade gardenparty på verandan med kulörta lyktor, punsch, väfflor och kaffe samt en tuberkulös kudde som hon lottade bort."

Sommarferier vid Vestanvik på Nämndö i Stockholms skärgård 1904. Harriet, modern Maggie samt storebror Carl. I brev bjuder Harriet in kusinerna till ön: "Om ni visste hvad det är roligt att springa omkring på klippor och visa barnslig glädighet öfver landtlifvets behag och tänka på precis ingenting". Senare på hösten reste hon till Ceylon där hennes syster var bosatt. Hon var 17 år och allt väntade: "Hela lifvet ligger framför mig som en stor solbelyst slätt".

Solskydd på loggian 1917.

"Jag bor nu i ett grågrönt rum i öfversta våningen i jämnhöjd med trätapparna och molnen", skriver Harriet från Romanäs sanatorium till en kusin. Arkitekt Carl Westmans fantasirika och jugendinspirerade byggnad vid Sommens strand finns kvar men är i dag en öde kulturskatt som borde K-märkas.

Romanäs sanatorium från trädgårdssidan 1917. Blomsterrummet, även kallat Musikrummet, på andra våningen är ett verkligt solgalleri och från burspråket syns Blåviks träkyrka på andra sidan vattnet. FOTO: ULF VON KONOW

Dagboksanteckningar från Romanäs

19 aug. 1914 Jag slog ihjäl en huggorm.
7 sept. 1914 Stötte på orrar men utom skotthåll.
11 sept. 1914 Sjöng i ligghallen. Nat.
15 sept. 1914 Det regnade och jag gick i skogen med mina gula kängor.
17 nov. 1915 Gick ut och sköt en ekorre och bommade på en nötskrika. flådde ekornen.
1 sept. 1917 Låg på balkongen. Mamma och jag lekte Indiska Oceanen.
6 okt. 1917 Fant på att illustrera mina dikter.
5 jan. 1918 Det var utklädnad på sanatoriet. De kom och skockade sig kring min säng som feberdrömmar.

"Ulf fotograferade mig en sista gång

i pyjamas. Sen tog han adjö och for", skriver Harriet Löwenhjelm i dagboken den 25 augusti 1917. Ulf von Konow var hennes medpatient på Romanäs sanatorium och han tog flera fotografier av henne. Under hösten kom Harriet till insikt om att hon nog inte skulle klara sig. I april 1918 telegraferade hon efter vännen Elsa som befann sig i Ryssland på volontärarbete. Efter en månadslång resa som gick omvägen över tyska fronten återsåg de varandra den 22 maj och Harriet överräckte henne sin litterära och konstnärliga kvarlåtenskap.

I den ljusa vårnattens enda mörka timme kl. 1.25 natten till den 24 maj 1918 avled Harriet Löwenhjelm stilla med Elsa Björkmans hand i sin. Som allt vad hon rörde vid fick också döden ett stänk av besjälad individuell konstnärlighet, minns Elsa. FOTO: ULF VON KONOW

Glimtar från Harriets korta diktarliv

I norra Småland, på gränsen till Östergötland, finns ett märkligt och fantasieggande byggnadskomplex. Jag växte upp i Tranås nära Romanäs sanatorium, där dikteren och bildkonstnären Harriet Löwenhjelm dog i tuberkulos en natt i maj 1918.

En vår läste jag samtliga Harriets Löwenhjells 23 dagböcker på Kungliga biblioteket i Stockholm. Jag tyckte att hennes sätt att betrakta världen liknade mitt eget, eller också blev det mitt eget i takt med att jag läste och vår relation fördjupades. Hon inledde sina brev med "Elskade" och kommenterade: "Jag stavar det så, för att jag tycker det verkar mera innerligt". En tunn samling dikter med hand-

litograferad text och inklistrade etsningar var den enda bok Harriet Löwenhjelm publicerade. "KONSTEN ATT ÅLSKA och Dess Följder Hofsamt utlagdt i Bild och Text af Harriet Löwenhjelm" fick en upplaga om 50 exemplar och utgavs 1913. Uppväxtheden i Helsingborg, Örebro och Stockholm var ljus. Den adliga familjen Löwenhjelm bodde i en stor våning på Valhallavägen 25. Där pågick livliga konversationer i rökrummet efter middagarna, högläsning, skriv- och sällskapslekar och dramatiska spektakel.

Tillsammans med sin bror Crispin skapade Harriet fantasivärlden Klondyke och den handskrivna tidningen "Midnattsolens Land". Långt upp i

Mattias Käck (f1983) är litteraturvetare och bibliotekarie. Han är uppvuxen i Tranås, bor i Uppsala och är en av initiativtagarna till Harriet Löwenhjelm-sällskapet. Texten är en omarbetad version av en artikel publicerad i Lyrikvännen nr 6/2010.

tonåren återvände hon till den förlorade barndomens lekar, för "Hvad skall den göra, som varit kung / när han var ung / men som mistat ett konungarrike?"

Harriet Löwenhjelm betraktade sig som bildkonstnär. Hon studerade vid Konstakademien och vid Carl Wilhelmsons ateljé. Hon ritade på alla tillgängliga papper och efterlämnade tusentals teckningar. Hennes styrka är människostudiet, att fånga en karaktär genom en kroppsställning eller gest. I dagböckernas flyktigt skisserade blyertsfigurer uttrycker hon människans största känslor på ett par centimeter linjerat papper.

"Tusen och en natt", Kierkegaard, Karlfeldt, Bellman och Bibeln var hennes intensivaste läsupplevelser. Hon poetiserade – ordet är hennes eget – på sanatorierna runt om i Norden. Insjuknandet i lungsot 1913 blev något av en flyktväg i en fullt ut estetiserande tillvaro. Hon var snart en bergtagen inom det förtrollade bergets portar. "Jag har allt tillbragt en stor part af min lefnad på sanatorier", summerade hon 1916. Sjukdomen förde henne till Vejleford i Danmark, Mesnalien i Norge och – sist och oåterkalleligen – till Romanäs i Småland.

Litterärt drogs hon till spex- och dårdikten, psalmtoner, stilbrott, ironiska vändningar och svart humor. I leken med roller har många menat att Harriet Löwenhjelm är en undflyende Tintomara som bara när hon låtit alla

masker falla blir personlig, okamouflerad. Mener röster som återkommer i dikterna, den sorgsne clownen Pierrot, pilgrimen, aristokraten, riddaren och jägaren är ingen spelad maskerad för hjärtat utan olika sidor hos henne själv.

Hon var före sin tid, en outsider som måste ha känt en stor ensamhet i sitt konstnärskap. Hennes sena dikter skrivna i dödens väntrum har ett direkt och hjärtslitande tonfall. Harriet Löwenhjells person och författarskap har med bakgrund av hennes fascinerande korta liv inbjudit till en romantisering och mytologisering. Hon hann endast visa en glimt av sin begåvning, vilka vägar hade blivit hennes om hon fått leva?

I en omsorgsfullt packad flyttkartong återfann jag flera av Harriet Löwenhjells personliga ägodelar. Det var ett ögonblicks verk efter år av glömska. Där var hennes slitna bibel, nästan dagligen läst med understrykningar i, teckningshäftet, skolböcker, planscher och fotografier. Från vistelsen i Norge 1916 finns inga tidigare kända foton av Harriet Löwenhjelm. Det är sällsamma scener bevarade från en förlorad sommar.

I urvalet finns även fotografier från de bekymmersfria och förväntansfulla ungdomsåren, fram till det vilsamma sista porträttet från Romanäs sanatorium i augusti 1917. Som ett dagboksområde valde Harriet Löwenhjelm orden: "Emedan i en framtid allt längre-

sedan är glömdt." Det är en nåd att genom fotografierna få blicka in i hennes flydda värld och tillfälligt trotsa den stora glömska som tiden sveper över oss alla.

MATTIAS KÄCK

NYTT SÄLLSKAP

Harriet Löwenhjelm-sällskapet bildades i Uppsala 2010. Från 21 februari till 20 mars visar sällskapet en fotoutställning på Stockholms stadsbibliotek. Den 8 mars utkommer biografien "Att skjuta en dront: Harriet Löwenhjelm – dikt, bild, konstnärskap" av Boel Hackman. Mer information om sällskapet: www.harrietlowenhjelm.se.

Tag mig – håll mig

Tag mig – håll mig – smek mig sakta:
famna mig varligt en liten stund.
Gråt ett grand för så trista fakta:
se med ömhet mig sofva en blund.
Gå ej från mig: Du vill ju stanna,
stanna tills själf jag måste gå.
Lägg din älskade hand på min panna:
än en liten stund är vi två.

I natt skall jag dö. Det flämtar en låga.
Det sitter en vän och håller min hand.
I natt skall jag dö. Hvem? Hvem? skall jag fråga
hvarthän jag skall resa, till hvilket land
I natt skall jag dö och hur skall jag våga?
I morgon finns det en ömkansvärd
och bittert hjälplös stackars kropp,
som bäres ut på sin sista färd
att slukas af fjorden opp.

"Tag mig – håll mig", här återgiven enligt originalmanuskriptet, är kanske den för eftervärlden mest kända dikten av Harriet Löwenhjelm. På den handskrivna manuskriptsidan har hon valt titeln "Att dö". Gunnar Edander har tonsatt denna och sammanlagt 31 av Löwenhjells dikter – en sång för varje år hon levde.